

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

10

*Rimantas Miknys
Lietuvos demokratų partija
1902-1915 metais*

1995

**LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS**

*Skiriu Motinai ir
šviesiam Tėvo atminimui*

ISSN 1392-0391

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

10

Rimantas Miknys

Lietuvos demokratų partija 1902-1915 metais

VILNIUS

A. Varno personalinė įmonė

1995

UDK 947.45.052

Li-191

Redakcinė kolegija:

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Raimundas Lopata

Rimantas Miknys

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

Knyga išleista su finansine

ATVIROS LIETUVOS FONDO parama

ISBN 9986-491-22-3

© Rimantas Miknys, Lietuvos istorijos institut

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	8
1. LIETUVIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS KŪRIMASIS IR 1902 - 1904 METŲ POLITINĖ-SOCIALINĖ PROGRAMA	16
1.1. LDP ištakos ir prielaidos	16
1.2. LDP steigimas	27
1.3. LDP pagrindinės programinės nuostatos ir jų įtaka partijos organizavimui	32
2. LIETUVIŲ (LIETUVOS) DEMOKRATŲ PARTIJOS ORGANIZACINIS IR VISUOMENINIS-POLITINIS VEIKIMAS 1905 METAIS	44
2.1. LDP organizacinės problemos, jų sprendimas ir rezultatai	45
2.2. LDP visuomeninė-politinė veikla ir partijos naujų programinių nuostatų formavimas	61
3. LIETUVOS DEMOKRATŲ PARTIJA 1906 - 1915 METAIS	94
3.1. LDP organizacinės evoliucijos ir veiklos ypatumai	96
3.2. LDP politinės-socialinės programos bruožai	128
3.3. Tautiniai-politiniai LDP veiklos aspektai	142

IŠVADOS	168
PRIEDAI	173
LENTELĖS.....	174
LIETUVOS DEMOKRATŲ PARTIJOS PAGRINDINIAI DOKUMENTAI	184
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	218
STRESZCZENIE	226
RÉSUMÉ.....	238
TRUMPINIAI	249
ASMENŲ RODYKLĖ.....	250

3. LIETUVOS DEMOKRATŲ PARTIJA 1906-1915 METAIS

Istorijos atkarpa tarp karštųjų 1905 m. ir Pirmojo pasaulinio karo pradžios ypatinga politinių, kultūrinių, idėjinių, socialinių-ekonominių procesų sparta, jų įvairovė visoje Rusijos imperijoje ir Lietuvoje. Ir ten, ir čia vyko intensyvi visuomenės socialinė diferenciacija ir politinė poliarizacija, lydima naujus pagreičius įgavusios kapitalistinės ekonomikos vystymosi bei veikiama stiprėjančio tautinio faktoriaus.

Caro valdžia, pasiremdamą visų pirma konservatyviomis imperijos politinėmis-socialinėmis jėgomis, šiuos procesus stengėsi kontroliuoti, kreipti jų raidą sau naudinga linkme, siekdama įgyvendinti iškilusias reikmes: stiprinti susvyravusias monarchijos pozicijas imperijoje, kelti pašlijusį po pralaimėjimo japonams Rusijos tarptautinį autoritetą ir ruošti aršiai konkurencinei kovai dėl kolonijų bei ekonominės ir politinės įtakos pasaulyje. Kita vertus, ryškėjo, jog šių reikmių, ypač paskutiniųjų dviejų, įgyvendinimas daug priklausys nuo to, ar taps Rusija modernios visuomenės valstybe, t. y. ar susiformuos rusų pilietinė visuomenė. Caro aplinkos politikams nelabai buvo aišku, kaip tai derinti su monarchijos stiprinimo uždaviniu ir todėl, nepaisant gana sudėtingos ir subtilios politinės situacijos, tiesmukiškai buvo pasitikima represinėmis-policinėmis priemonėmis ir, stiprinant senąją politinę sistemą, buvo naikinami 1905 m. atsiradusio parlamentarizmo daigai. Buvo atsisakyta suteikti liaudžiai 1905 m. spalio 17 (30) d. manifestu žadėtas demokratines laisves, o dėmesys sutelktas į caro valdžios ir stambiosios buržuazijos, dvarininkų politinę sąjungą: pastarųjų naudai padidintas rinkimų į Valstybės Dūmą cenzas (1907 m. birželio 3 (16) d. caro manifestas dėl Valstybės II Dūmos paleidimo, numatyta išpirkimo būdu sudaryti žemės fondą žemės klausimui spręsti (Pietro Arkadjevičiaus Stolypino žemės reformos įstatymas - 1906 m. lapkričio 9 d. ir 1910 m. birželio 14 d.).

Iš esmės tebebuvo tęsiama agresyvaus valstybinio šovinizmo politika Rusijos imperijos pakraščių atžvilgiu. Toliau buvo praktikuojama rusifikacija, kolonizacija, plačiai taikomas "skaldyk ir valdyk" principas tautų tarpusavio santykiuose. Įvairiu metu daugiau ar mažiau buvo toleruojamas silpnesnių etnografinių tautų kultūros, siekiant jas supriešinti su šalia esančiomis stipresnėmis, labiau priešingomis ir pavojingesnėmis Rusijai. Ypač tais atvejais, kai geriau išsivysčiusios kultūros įtakoje buvo aukštesnioji visuomenės dalis, nes siekta ją atskirti nuo tautos branduolį sudariusios žemesniosios, o pastarąją patraukti savo pusėn (Lietuvoje - tai lenkų ir lietuvių kultūrų susidūrimas).

Dėl to bei dėl 1906 m. kiek liberalizuoto valdymo tautinės kultūros suvaržymus caro vyriausybė susilpnino, ir 1906-1907 m. Lietuvoje išsiplėtojo atstovavusių įvairioms politinėms-idėjinėms srovėms inteligentų veikla mokslo, meno ir literatūros, spaudos, švietimo srityse. Buvo steigiamos švietimo ir kultūros draugijos, ekonominės lietuvių smulkiųjų gamintojų, valstiečių organizacijos (skolinamosios-tauposios kasos, kooperatyvai, žemės ūkio draugijos), leidžiama periodinė spauda. 1907-1908 m., prasidėjus Rusijos valdžios represinių priemonių revoliucijos pasekmėms likviduoti laikotarpiui, radikalesnės tautinės draugijos, organizacijos buvo uždarytos, bet jos, kaip ir toliau veikusios, kartu su periodine spauda pagilino Lietuvos visuomenės politinę poliarizaciją, prisidėjo prie pagrindinių lietuvių politinių-idėjinių srovių galutinio susiformavimo. Politinių srovių atstovai, ir sukūrę, ir nesukūrę partijų, veikė nelegaliai, bet turėjo savo legalią periodinę spaudą: krikščioniškoji demokratija (krikščionys demokratai) - "Draugiją", "Šaltinį", "Nedėdienio skaitymus", "Vienybę"; tautinė demokratija (tautiniai demokratai) - "Viltį" (idėjiniu požiūriu), "Vairą"; liberalinė demokratija (demokratai liaudininkai) - "Lietuvos ūkininką", "Lietuvos žinias", "Vilniaus žinias"; socialinė demokratija (socialdemokratai) - "Naująją gadynę", "Skardą", "Žariją", "Visuomenę".

Pagal pasaulėžiūrą jos susitelkė į du pagrindinius blokus: radikalųji - kairijį (socialdemokratai, demokratai), arba - kaip jie save vadino - „pirmėivius“, ir nuosaikųjį - dešinijį (krikščioniškoji ir tautinė demokratija), pirmųjų vadinti "atžagareiviais". Įvykus aiškiam politinių jėgų susigrupavimui, jų atstovai tarpusavio polemikoje, diskusijose ieškojo perspektyvų lietuvių tautai, konkrečių galimybių Lietuvos politiniam savarankiškumui atkurti.

LDP šiame vyksme buvo aktyvus veiksnys ir turėjo tam tikrą įtaką minėtiems reiškiniams, procesams, kaip ir pastarieji jos raidai.